

Неандерталците и навлизането на съвременния палеолитен човек в Европа

Николай Спасов

За родствените отношения между неандерталците и съвременния човек има противоречиви мнения. Дълго време през XX век господстваше идеята на изтъкнатия антрополог от първата половина на миналия век Алеш Хрдличка (*Aleš Hrdlička*), според която съвременният човек е минал през стадия на неандерталеца, който е бил приеман за отделен от човека вид. След това – и доскоро – го смятаха само за подвид на днешния човек. Натрупаните нови данни отново подкрепят мнението, че той все пак има видови разлики с днешния човек и че представлява независима „клонка“ на човешкия род: той и човекът имат общ предшественик, но неандерталецът не е пряк предшественик на съвременния човек, на *Homo sapiens*.

Ранните неандерталци са слабо познати. Смята се, че тяхната популация е била с относително ниска численост. По най-нови изчисления преди ~ 400 000 години в Западна Европа те са наброявали приблизително 20 000 индивиди. Преди около 130 000 г. се налагат т.нар. „класически неандерталци“. Появяват се в преходния климатичен период, довел до Вюрмското заледряване на Европа. Те са истински европейци. Находките им са известни от Европа до Кавказ и Прегна Азия и са концентрирани най-вече в

югозападните части на континента и Средиземноморието. Достигат, изглежда, до Южен Сибир. Денисовият човек, намерен в Алтай, трябва да е бил техен „братовчег“.

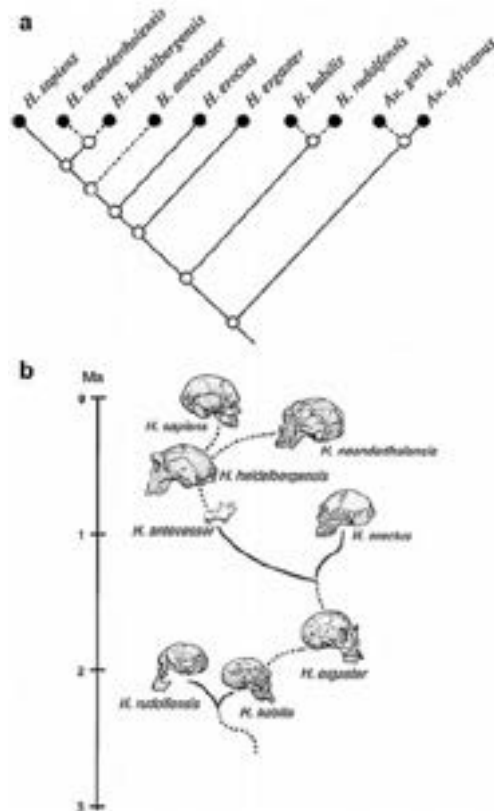
Неандерталците са имали удължен мозъков череп, силно развити надочни гъзи, почти неразвита брадичка. Били са масивни, здраво сложени, с дълбок гръден кош и широк таз, със среден ръст на мъжете около 166 см. и средно тегло над 80 кг. Ако се съди по костите, те са имали изключителна физическа сила.

Неандерталците са били приспособени към трудния живот на ледниковата епоха. Те са първите ловци, специализирали се да се справят активно и с най-едрите животни. Физиологията им (обмяната на веществата и процесите на топлообмен) е била адаптирана към студа значително повече от нашата. Умствените способности на неандерталците доскоро са били подценявани. Днес се смята, че са имали, макар и ограничени, речеви възможности, създали са специализирана каменна индустрия, познавали са огъня и изглежда са пекли месото на дивеча. Има доказателства, че те са погребвали своите мъртви и понякога дори поставяли на гробовете им гарения.

Причините за изчезването им от много време са широко дискутирани в научната литература, лансират се все нови и нови теории, но все още няма консенсус по този въпрос. Изчезнали са, както изглежда, преди около 39 000 години. Това изчезване вероятно е било свързано и с идването на съвременния човек.

Произходът на *Homo sapiens* е бил винаги обект на голям интерес. Множеството проучвания постоянно отдалечават възрастта на човешкия вид назад във времето. За най-стари останки от съвременния човешкия вид доскоро се смятаха тези от Етиопия, с възраст около 200 000 години. През 2017 г. нови останки, намерени в Джебел Ирхунд, Мароко, бяха датирани на ~ 300 000 години. Макар и да е представител на нашия вид, човекът от Джебел Ирхунд все още не е съвременният човек. Хората с модерен облик се зараждат преди около 100 000 години. Търсейки нови територии, подходящи за живот, *Homo sapiens*, както и по-древните представители на човешкия род, мигрират в Евразия, следвайки същите пътища на разпростране-

ние. Пътят на север от Африка минава през Арабския полуостров и Мала Азия, а навлизането в Европа става през Балканите или по Северночерноморския път. Вълните на навлизане на човешкия род (за пръв път преди около 2 – 1.3 млн. год) и на човешкия вид са били, изглежда, многократни. Наскоро в пещерата Анидима (Гърция) бе намерен череп на около 200 000 години. Според откритиелите това е череп, принадлежащ на *Homo sapiens*. Изглежда, че тази, а и по-късни възможни вълни на проникване в Европа, са били неуспешни. Изслед-

Кладограма (а) и родословно дърво (б) на еволюцията на човешкия род (по Strait, Grene & Fleagle 2015, модифицирано от Tattersal 1999)

Реставрация на неандерталец. Neanderthal Museum, Mettmann, Германия

ванията в пещерата Бачо Киро край Дряново, публикувани преди две години от Hublin, Сираков и сътрудници установяват присъствието на първите сигурни, съвременни *Homo sapiens* в Европа. Те обитават пещерата преди 47 –

45 000 години. Самите *H. sapiens* от най-старата популация в Бачо Киро изглежда не са могли да оцелеят. Техният геном съдържа макрохалогрупата М, която не се среща при днешния европеец. Все пак хората, свързани с популацията от Бачо Киро вероятно са проникнали на запад до Белгия, където в пещерата Гойет (Grottes de Goyet) са намерени фосилни останки на 39 000 год., чиято ДНК показва следи от техния геном. По-силна връзка хората от Бачо Киро имат, според палеогенетичните изследвания, с древни популации от Азия. Тяхното присъствие се за-

Реставрация на външния вид на неандерталеца от Зденек Буриан под ръководството на Йозеф Аугуста

Къснопалеолитен човек („кроманьонец“) (Homo sapiens). Възстановка на Зденек Буриан под ръководството на Йозеф Аугуста

белязва в генома на източноазиатското население. Малко по-късно, преди 42 000 години, идва нова по-приспособена към тежките европейски условия вълна. Тя завладява целия континент и изтласква напълно неандерталците.

Няма съмнение, че последните неандерталци (изчезнали преди около 39 000 год.) са контактували с първите съвременни европейци в течение на поне 8000 години. Тяхната технология на изработване на каменни сечива, наречена мустерска, е била достатъчно добра за оцеляването им и е доминирала без промени десетки хиляди години. Интересно е, че след идването на *H. sapiens* неандерталците започват да използват нова техника на изработване на каменни сечива, която дотогава не им е била присъща. Това изглежда показва, че те са

усвоили новата техника от новодошлиите съвременни хора. Но влияние на неандерталските умения върху техниката на изработването на сечивата на палеолитните съвременни хора изглежда също има. Културната хибридизация, настъпила в Близкия изток, потвърждава относителния триумф на неандерталските методи за производство на каменни оръдия над тези на хомо сапиенс, но...само временно.

Едно от най-важните открития в изследването на взаимоотношенията между неандерталци и съвременни палеолитни хора е констатацията, основана върху съвременни палеогенетически изследвания, че неандерталците и новодошлият съвременен човек са се кръстосвали. Въпреки, че тази идея е била лансирана още през 60-те години, едва генетическите изследвания от последните години можаха да намерят сериозни аргументи за това. Извличането и анализът на неандерталска ДНК от останките на къснопалеолитни хомо

Бюст на къснопалеолитен Homo sapiens (т.нар. кроманьонец). Възстановка на М. Герасимов

Неандерталско семейство. Детайл от диорамата, музей в Бърно, Чехия. Снимка: Jaroslav A. Polák, Wikimedia Commons

сапиенс наскоро достигна кулминация с присъждането на Нобеловата награда за медицина на нейния пионер, Сванте Паабо (Svante Pääbo), от Института за еволюционна антропология „Макс Планк“ в Лайпциг, Германия. Генетическите изследвания водят до извода, че отношенията между тези човешки групи са по-чести, отколкото се смяташе досега. Днес се приема, че в генома си имаме неандерталска ДНК, макар и не всички *H. sapiens* (например африканските популации) да показват следи от хибридизация. Според най-новите данни около 2% (между 1 и 4%) от нашите гени са неандерталски и това е една от сензационните новини в изследванията на произхода на човека. Но дали този процес е бил толкова интензивен, колкото някои смятат? Не трябва да забравяме, че според теорията на половия отбор изборът (харесването) има особено ва-

жно значение за осъществяване на сексуалните взаимоотношения. Екстериорните белези на неандерталците и на съвременния човек безспорно показват, че критериите им за красота се разминават. Кръстосването е ставало вероятно в ограничен брой случаи – случайно пленени или избягали индивиди, кръстоска в периферни ограничени популации, изнасилвания. А можем да допуснем, макар и колебливо, една донякъде „еретична“ от гледна точка на съвременните генетически изследвания идея: не е ли надценена ролята на хибридизацията в еволюцията на съвременния европеец? Не е ли възможно „неандерталските“ гени да представляват гени на общия предшественик на двата вида, много по-силно представени при неандерталеца и съществуващи в нисък процент при някои популации на съвременния човек?

Колкото и да е атрактивна идеята, че кръстосването в комбинация със затоплянето на климата, към който неандерталците не са били приспособени, може да е повлияло за изчезването им, старата теза, че съвременният човек е бил основната причина за това изчезване, остава като че ли по-меродавна. Въпреки огромната си физическа сила, ловните си умения и чудесната си приспособеност към суровите условия на ледниковата епоха, неандерталците са били най-вероятно с по-слаба социална (включително и „военна“) организация и с по-ниска размножителна способност. Те постепенно са станали по-малобройни от *H. sapiens*. В крайна сметка неандерталците са били вероятно унищожени – пряко или косвено – от съвременните хора, както това се е случвало неведнъж в историята на античното, средновековното, а и на модерното човечество с „по-примитивните“ племена и народи. ■

2022 година бе щедра на „Кракени“

Изхвърленият гигантски октопод на брега на о-в Нова Зеландия, септември, 2022 г.

Според митологията на древните северни европейски народи „Кракен“ е дълбоководно морско чудовище с огромни размери и фигура на октопод, което обитава морските дълбини и рядко се появява на повърхността на морето. Според древни описания и рисунки на подобни „кракени“ тяхната дължина достига до 10 – 15 м. и повече, а силата на осемте им пипала е огромна и те могат да улавят и потапят даже големи морски съдове заедно с техния екипаж.

Дали е имало действително такива случаи в древността е трудно да се докаже, но наличието на огромни октоподи в дълбините на Световния океан днес не буди никакво съмнение. Досега в науката са регистрирани, макар и рядко, само няколко десетки изхвърлени на морските крайбрежия гигантски октоподи, които са дали основание на зоолозите да ги отделят още през XIX век в самостоятелен род, наречен *Architeuthis*. Тъкъв гигант досега не е улавян и изучаван на живо поради огромните му размери и сила, но тяхното съществуване е доказано чрез останките на техните тела, изхвърляни макар и доста рядко през последното столетие, на различни морски плажове. Някои от изхвърлените и полуразложени екземпляри са описани в литературата и под различ-

ни имена и това прави научната класификация на този род все още недостатъчно изяснена и уточнена.

Неотдавна известното научнопопулярно списание *LiveScience* публикува данни за наблюдаването само през тази година на 3 гигантски октоподи от рода *Architeuthis*, изхвърлени в различни райони на Световния океан. Първите случаи

са от м. април и м. август, 2022 г., когато са намерени 2 изхвърлени и почти разложени огромни октоподи край бреговете на Южна Африка (Кейптаун). Те са били с по-скромни размери от 2.5 и 4.3 метра дължина. А през м. септември т.г., според същото списание, на пясъчен плаж край селището Farewell Spit на о-в Нова Зеландия, е открит и трети случай на изхвърлен гигантски октопод, който бил идентифициран като *Architeuthis*. Само тялото на новооткрития гигант имало дължина около 4 м., но пипалата му били доста намалени и разложени, вероятно изядени от акули или други морски хищници преди изхвърлянето му на брега. Допуска се, че размерите на това, наречено от списанието „колосално главоного“, са били значително по-големи. Интересно е, че през 2019 г., отново около селището Farewell Spit, бил изхвърлен и груз подобен гигантски октопод с обща дължина около 5.5 м.. Тъкв като през последните 30 години в района на същото селище били намерени общо 6 подобни огромни октоподи, то вече си е спечелило име на интересна туристическа дестинация не само за туристи, но и за морски изследователи.

По *LiveScience*